

Forfatter: Jacobsen, J. P.

Titel: Samlede Værker III Udg. paa Grundlag af Digterens efterladte Papirer af Morten Borup

Citation: Jacobsen, J. P.: "Samlede Værker III Udg. paa Grundlag af Digterens efterladte Papirer af Morten Borup", i Jacobsen, J. P.: *Samlede Værker III Udg. paa Grundlag af Digterens efterladte Papirer af Morten Borup*, udg. af Morten Borup ; Georg Christensen , 1924-29, s. IX. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-jacob03val-shoot-idm139892129010864.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Samlede Værker III Udg. paa Grundlag af Digterens efterladte Papirer af Morten Borup

INDLEDNING TIL NOVELLER OG PROSAUDKAST

X
XI

Det var ialt kun tre digteriske Arbejder, som J. P. Jacobsen selv oplevede at udsende: I 1876 og 1880 de to store Romaner og i 1882 et Bind Prosafortællinger, "Mogens og andre Noveller". Af Digte offentliggjorde han i forskellige Tidsskrifter i det hele seks, og hvis ikke hans Venner Edv. Brandes og Vilh. Møller efter hans Død pietetsfuldt havde samlet et Bind "Digte og Udkast", vilde det Billede, hans Læsere havde dannet sig af ham, have været adskilligt mere ensidigt, end det nu er. Det var blot et Aar efter Jacobsens Død, at denne posthume Samling blev udsendt; i 2. Oplag fra 1900 udvidedes den med forskelligt uyt Stof. Nu, da Jacobsens Digtning forlængst er blevet gjort til Genstand for et litterært Studium, har man ved en Udgave af hans samlede Værker Forpligtelse til ikke blot at medtage det, som Udgiverne af "Digte og Udkast" har kaldt "det Færdige, der er hans Genius fuldkommen værdigt" samt "det Ufuldstændige, naar det bærer Mærke af hans digteriske Ejendommelighed", men hertil maa som et tredje Moment føjes Hensynet til det blandt Jacobsens efterladte Papirer, der kan antages at være af Interesse for den litteraturhistoriske XII Forskning ved at belyse Gangen i hans digteriske Udvikling. I dette og det følgende Bind har derfor foruden alt det tidligere trykte ogsaa adskilligt hidtil utrykt Stof fundet Plads, naar det skønnedes at oplyse noget om Digterens Studier og Forbilleder. Hermed er dog langt fra alle Jacobsenske Manuskripter offentliggjort, thi medens praktisk talt alt, hvad der stammer fra Tiden efter det digteriske Gennembrud, er medtaget, kan talrige Udkast fra Digterens Barndom - puerile og efterklangsagtige saavel af Form som af Indhold - uden Skade for Forskningen henligge utrykt. Hvor der er gjort Brud paa denne Regel vil det nedenfor blive nærmere motiveret. Ligeledes er der med Hensyn til Varianter til posthume Arbejder foretaget et Udvalg, dels af nødvendige Pladshensyn, dels ud fra den Betragtning, at det ikke kan anses for nødvendigt at meddele Rettelser til alt det i ydre Henseende ufuldendte, da det som oftest er ensbetydende med det i dybere Forstand ufærdige.

Et selvbiografisk Afsnit, Dagbogsoptegnelser og Strøtanker, fører os ind i Jacobsens Tankeliv, fra han som purungt Menneske begynder at danne sig en Livsopfattelse, til han som modnet Mand anlægger Notatsamlinger til Brug for kommende XIII Værker; imellem den første Antegnelse, der stammer fra Tiden før Studentereksamen, og de sidste, af hvilke en indeholder Momenter til "Niels Lyhne", ligger der dog kun et Tidsrum af ca. 10 Aar. Det litterære Forbillede er antagelig dels Poul Møllers Aforismer, der ogsaa omtales en Gang (S. 18.s), dels Kierkegaards "Diapsalmata".

Det første digteriske Udkast, som her er optaget, det ganske korte Fragment "E n Fortælling om tre", slutter sig ved sin selvbiografiske Karakter til Dagbogsoptegnelserne, idet dets Situation nøje afspejler Jacobsens egen omkr. 1867. Helten, der bærer samme Fornavn som Titelfiguren i den samtidige Digtsamling "Hvervet Sperring", føler sig paa samme Maade som Jacobsen delt mellem Videnskaben og Digterkaldet (jf. den første Dagbogsoptegnelse "Om mit Kald"), og hans Veninde er ved at give sin Haand bort til en Mand, hun ikke elsker; saaledes havde Jacobsens Barndomsveninde 1867 foretaget et lignende, efter hans Mening ubetænksomt Skridt, som han havde anvendt al sin Overtalelsesevne for at faa hende fra (se Anna Linck: "J. P. Jacobsen" 2 (S. 51). Digterisk har Jacobsen imidlertid ikke forniaaet at udnytte dette Motiv; han synes hurtigt at have opgivet denne Plan.

De følgende, i sig selv ganske ubetydelige smaa Skitser giver interessante Fingerpeg om Jacobsens tidligste Forbilleder. "Den gamle Vandpost" kalder han meget
XIV

træffende "et Eventyr i Maner", og hvis "Maner" det er, han her slaar ind paa, er ikke vanskeligt at se; man behøver blot at have læst de første Linjer igennem for at genkende Tonen fra H. C. Andersens "Snemanden" (1861), men Uselvstændigheden er iøjnespringende. I Jacobsens modne Produktion dukker Reminiscenser fra Andersen endnu engang op, hvor han i Regnvejrsskildringen af "Mogens" giver de tørstige Blomster Menneskevæsen og lader Konvolvolusserne fylde deres hvide Krone til Randen, klinke med hinanden og hælde Vandet i Hovedet paa Nælderne. Hermed stemmer det, at Jacobsen i et Brev af 2/5 1877 til G. Brandes vedgaar Arv og Gæld efter H. C. Andersen (Brandes: SS. III S. 58). En Stilstudie er ogsaa den lille Skitse, der kaldes "Et Kjærlighedsforhold d". Den har sit Udspring fra den 20aarige Jacobsens første Bekendtskab med Søren Kierkegaard. Efter sit Indhold stammer den ned fra "Forførerens Dagbog", og den ejendommelige stilistiske Opbygning - de talrige Antiteser, Begyndelseslinjens Gentagelse til Slut - viser hen til et ganske bestemt Sted heri, Cordelias andet Brev ("Der var en riig Mand, han havde stort Qvæg og smaat Qvæg i Mængde, der var en fattig lille Pige, hun eiede kun et eneste Lam" osv., Saml. Skr. 2 I. 328). Der er næppe heller megen Tvivl om, at den paatænkte Række "Erotiske Studier efter Biblen", af hvilke kun een, om Adam og Eva,

XV

er kommet til Udførelse, er Resultatet af hans Fordybelse i Kierkegaard. Stilens Ironi og den for Jacobsen unaturlige filosofiske Jargon leder naturligt til denne Antagelse.

Medens samtlige foregaaende Smaaskilser er at betragte som Penneprøver, uden Værd i sig selv og hurtigt overladt til deres egen Skæbne af Jacobsen, tilbød han i 1868 Gyldendals Forlag en Digtcyklus, "Hervert Sperring" (se flg. Bind). Da han havde faaet denne forkastet, samlede han sig om Udarbejdelsen af et nyt Digtværk, "En Cactus springer ud", hvis Form ganske vist var mindre koncentreret, idet det blev en Række Fortællinger og Digte med en forbindende Prosaindrømning, men hvis enkelte Bestanddele paa adskillige Steder bebuder den kommende højst egenartede Digter. Hvad han udover "Hervert Sperring"-Digtene *) havde skrevet i Aarene 1867-70, forenedes her i en Form, der utvivlsomt var særdeles bekvem for Forfatteren, men kunstnerisk højst utilfredsstillende. Rammen er den siden "Decamerone"s Tid oftere anvendte at faa et kortere eller længere Tidsafsnit til at glide hen ved at lade de enkelte Deltagere i en Sammenkomst yde hver sit kunstneriske Bidrag til Underholdningen. Digtværket kan paa den Maade frembyde en vis Lighed med en Harmonika, der kan trækkes ud og skydes ind, og af bevarede Indholdsoversigter (se

*

XVI

Apparatet S. 306 f.) kan vi ogsaa overbevise os om, at Jacobsen ti! et givet Tidspunkt har tænkt sig at tage mere med, end han har optaget i Renskriften. Et Digt kaldet "Ridderen", der er lagt i Munden paa Jesper, repræsenterer Forstadiet til "Irmelin Rose", men er senere blevet skudt ud; et andet, tillagt Per, med Titlen "Hustru og Slegfred" har en særlig interessant Genesis, idet det efterhaanden udkrystalliserer sig til de fire klassiske Strofer "Det bødes der for" (se nærmere herom flg. Bind). En Overgang ser det ogsaa ud til, at der har været tiltænkt Arabesken "Monomani" Plads i "En Cactus", og her har det ligeledes været Digterens Mening, at den nedenfor aftrykte Skitse "I Toner!" skulde optages. Digtværket blev imidlertid aldrig afsluttet og ender midt inde i "Kormak og Stengerde": det mislykkede Besøg hos Georg Brandes har uvilkaarligt atter drevet ham i Armene paa Botanikken; Arbejdet paa Prisaafhandlingen og Darwin-Studierne fangede ham ind. - "En Cactus springer ud" betegner et betydeligt Skridt fremad i Retning af digterisk Originalitet, omend ikke den fuldkomne Frigørelse af Forbilleder. Fuldkomment og ufuldkomment findes Side om Side: "En Arabesk", der første Gang overtlydede en af hans Venner om, at Jacobsen var et betydeligt lyrisk Talent, og det tamme Digt "Efteraar", for at tage to Yderpunkter. Samlingens Hovedstykke, den ufuldendte Sagapastiche "Kormak og Stengerde", xvii er symptomatisk for Jacobsen's Ungdomsproduktion, for hvilken en væsentlig Inspirationskilde er det 'garamelnordiske. Han tager fat der, hvor det ældre Slægtled af Digtere har sluppet. I en lille selvbiografisk Redegørelse for sin litterære Udvikling, skrevet til Brug for Vennen Vilh. Møller, fortæller Jacobsen, at han i en Alder af et Par og tyve Aar "gjorde grundige Studier af Edda og Sagaerne, mest i Oversættelse, og af hvad der ellers hører til den oldnordiske Litteratur" (Kgl. Bibl., aftrykt "Tilskueren" 1904 S. 956); af Optegnelser i Papirerne (Pakken "En Cactus springer ud" Læg VII S. 3 og XI S. 8) kan man danne sig et Indtryk af, hvilke Udgaver han har benyttet. I det hele indeholder hans Papirer talrige Udkast fra de unge Aar, der viser Dragningen mod det nordiske, men det meste er saa ufuldfærdigt, at det kun egner sig til refererende Omtale. En af hans tidligste digteriske Planer er en stor Digtcyklus om Hadding, hvoraf et Par Indholdsoversigter og Udkast til enkelte Sange er bevaret. Emnet, der er rigt paa dramatiske Episoder, har han fundet hos Saxo i den gammelnorske Eventyrsaga om Vikingekongen, der foretager Rejsen til Udødelighedslandet (Jørgen Olriks Oversættelse I I S. 39 ff.).

Det er ligeledes Saxo, der laaner ham Stoffet til Gorm Lokedyrker-Motivet. Med Hensyn til den ydre Iklædning har han været i stor Tvivl; snart griber han Emnet an i

xviii

Prosafortællingens Form (Pakken "Prosaudkast"), snart i Dramaets, og efter at han har bestemt sig for Drama, vakler han endnu mellem Vers og Prosa. Naar han vælger Versdramaet, synes et bestemt Forbillede at have foresvævet ham, nemlig Grundtvigs "Optrin af Kæmpelivets Undergang i Norden". Heri bestyrkes man ydermere ved flg. Personliste med af Jacobsen vedføjede Angivelser af de enkelte Personers religiøse Standpunkt (Pakken "Dramatiske Udkast"):

GORM LOKEDYRKER. Dramatisk Digtning

af J. P. Jacobsen.

De Handlende.

Gnost.[iker] Gorm Lokedyrker. Lejrekonge. Vantro. Oda. Hans Dronning. Troende. Astrid. Gorms Datter af første Ægteskab. Myst.-Spotte, Sigurd Lejreskjalde Æsth. Aage

Orthodox. Vermund. Hofgode.

Overtroisk. Hejd. en Trællekvinde.

Atheist. Eigil. Hirdmand.

Af Stilen kan følgende Prøve give et Indtryk:

Første Handling.

Kongshallen i Lejre. Morgen. Klæder hænge endnu for Gluggen.

Vermund.

Hvor der er mørkt i Lejredrottens Hall
Alt har i trende Timer Solen luet
Og her endnu er hængt for hver en Glug.
- -Saa var det ej i Dronning Astrids Dage,
xix Nej! før det første Lysskjær faldt paa Jord
Fra Gyldenfakses fagre Straalemanke,
Før fra sin Moders Skjød den unge Dag
Sig havde rejst og sat sin Fod i Kærren,
Før Nat det sidste kolde Afskedslys
Ham havde trykket paa den stolte Læbe
Stod Drot og Dronning begge Haand i Haand
Paa Svalen hist og ventede hans Komme
Og hilsed' som nu deres Sind var stemt
Med Jubelsang ham eller stille Tanker.

(Staaer en Stund tavs).

Du bliver gammel, Vermund; kun den Gamle
Kan leve saa sig ind i Minders Flok,
At hver en Nutids Daad ham ene tykkes
En Minderune om en Fortids Daad.
Da jeg var ung og Blodet hedt i Aaren,
Mod Fremtids Dag var stedse vendt min Hu,
Den Sol, der sank i Dag, jeg ændsed' ikke,
Jeg længtes kun imod den næste Dags,
Jeg leved* den Gang halvt i Nu og Fremtid,
Nu derfor halvt i Fortid og i Nu.

Saxos Fortælling om Gorm (Jørg. Olriks Overs. 1 II. 119 ff.) er beslægtet med Hadding-Sagnet ved den farverige Skildring af Jætteverdenens Rædsler og den livlige Udmaling af de farlige Rejser, men Kristendommen kommer til Norden i Gorms Levetid, og da han hører, at det er en falsk Guddom, han har tilbudt, gribes han af Fortvivlelse og berøver sig Livet. Saxos Glæde over den nye Tro kunde Jacobsen vel ikke dele, men han har formummet sine religiøse Tvivl i Gorms Vikingskikkelse. At lægge moderne Idéer ind i et Fortidsemne var endnu Jacobsens Fremgangsmaade, indtil det Øjeblik kom, da han som Niels Lyhne fattede, "at det xx ikke var nogen Naturnødvendighed at være enten oldnordisk eller romantisk, og at det var simplere selv at sige sine Tvivl end at lægge dem i Munden paa Gorm Lokedyrker" (II 152).

Det gammelnordiske møder os endnu en Gang i "En Cactus springer ud" i Fragmentet "Kormak og Stengerde". Det er den korte oldislandske "Kormaks Saga", som Jacobsen har gendigtet, næppe paa Grundlag af selve Originalteksten - han vedgaar jo ærligt over for Vilh. Møller, at han væsentlig kender den oldnordiske Litteratur i Oversættelse, men efter 2. Udg. (1868) af N. M. Petersens "Historiske Fortællinger om Islændernes Færd" (jf. Pakken "En Cactus" Læg X S. 7, Læg XI S. 8). Over for Sagaen forholder han sig frit, følger den nok i Handlingens Gang, men understreger og indføjer, hvor han finder for godt, saa det faar Karakter af en Gendigtning. Stilpræget er temmelig langt fra Sagatonen, de lange epigrammatisk tilspidsede Replikskifter, der virker som Tragediens Stichomythier, røber mere Fordybelse i de Bjørnsonske Bondenoveller og Ibsens "Hærmændene paa Helgeland" end egentlig Kendskab til Sagasproget*). Heller ikke "Løseversene" (de indlagte Strofer) er Imitation af de tilsvarende i "Kormaks Saga" ud over Strofeformen og Anvendelsen af Kenninger. Typisk Jacobsensk er Valget af

*

XXI

netop denne Saga, der ikke hører til den oldislandske Litteraturs ypperste: Digteren med det glippende Tag i Virkeligheden og den svigtende Lykke i Kærlighed er jo en Præformation af Niels Lyhne.

Jacobsens eget Digterfysiognomi møder vi egentlig først i "Gurre-Sange" og navnlig i "En Arabesk".

"Gurresange" bygger videre paa det Fundament af litterære Traditioner om Volmer og Tove, som Guldalderdigterne har skabt, uden i Enkeltheder at være afhængig af dem, og paa mange Punkter bærer de Præg af at være skabt af en moderne Aand. For Studiet af Jacobsens Frigørelse fra den ældre Digterskole er "Gurresange"-nes Tilblivelseshistorie et lærerigt Eksempel. Sangene om Valdemar og Tove, der er aftrykt i Apparatet (S. 308 f.), viser, at han oprindeligt har villet behandle Emnet i den traditionelle strofiske Form som f. Eks. i Hauchs "Valdemar Atterdag"; men kun disse to Udkast har denne Form; han har hurtigt brudt med den overleverede Form og i Stedet skabt sig en ny, der bedre var egnet til at rumme et moderne Indhold: den ustrofiske lyriske Monolog, som Pan-Arabesken, hans tidligste Mesterstykke, er det ypperste Eksempel paa*). Endnu i de første Gurresange aner man de ældre Digtere bag Jacobsen, men Sikkerheden stiger, efterhaanden som flere og flere Digte bliver til, og fra og med "Den vilde Jagt" er han helt sig selv.

*

XXII

Pan-Arabesken endelig betegner Kulminationen og indbragte ham for første Gang Digternavnet, da han læste den højt for Edv. Brandes, og denne begejstret udbrød: "Men du er jo Digter!"

Med rigtig Selvkritik udelod Jacobsen af den renskrevne Samling den ubetydelige lille Skitse "I Tone r!", der oprindeligt havde været bestemt til at optages heri. Med sit Staffeldtske naturromantiske Indhold repræsenterer den et ældre Lag i Jacobsens Ungdomsproduktion.

En "patologisk" Skitse "Clara" er saa fragmentarisk bevaret, at det ikke er let at se, hvad den skulde have udviklet sig til. Saa meget er klart, at det er et moderne Stykke Sjælebeskrivelse, et Forsøg paa at forklare en ung Piges Handlemaade ud fra hendes medfødte Forudsætninger. I Opfattelsen af Drømmeriet som det sædvanlige Tilflugtssted for den, der tørster efter Magt (S. 109 f. n.), ligger Skildringen i Fortsættelse af "Hervert Sperring"-Digtet "En Bøn", der efter Jacobsens egen Karakteristik skal vise "den Higen efter Magt, der i Forbindelse med en vis Slaphed dog til syvende og sidst er Drømmeriets Ophav". Det psyko-fysiske Udgangspunkt for Menneskeskildringen bebuder allerede "Marie Grubbe".

Endnu vanskeligere er det at danne sig en Mening om de to følgende Fragmenter, "Wiebe Peters" og det Udkast, der

XXIII

handler om Mestermanden. Bag "Wiebe Peters" ligger Jacobsens botaniske Rejse til Anholt i 1870, og saa skitseagtig den end er, viser den, at han ikke blot har haft Planterne til Studieobjekt, men ogsaa Menneskene. At han til Slut giver sig Udseende af at have været i Ditmarsken, har derimod ingen Rod i Virkeligheden.

Intet af alt dette var imidlertid naaet frem til Læseverdenen, og meget af det har Jacobsen med sin strenge Selvkritik betragtet som blotte Penneprøver, hvormed han skolede sig til at træde frem som en original Digter. Med Offentliggørelsen af "Mogens" i Vilh. Møllers "Nyt dansk Maanedsskrift" 1872 skulde det første Slag slaas, og dette lille Arbejde har i Tidens Løb faaet en litteraturhistorisk Betydning, som dets purunge Forfatter da ikke kunde drømme om. Gennem Udgivelsen af "Digte og Udkast" blev det for første Gang muligt at følge dets Udviklingshistorie, idet Brandes og Møller her offentliggjorde den oprindelige Version af Skildringen af Mogens's Vagabondtilværelse i Jylland*), som Jacobsen i sidste Øjeblik før Trykningen udelod og erstattede med Brevets mere indirekte Meddelelsesmaade. Næste Bind af denne Udgave vil ydermere indeholde et Bidrag til Novellens Genesis: et lyrisk Digt "Regnvej i Skoven", en Slags Variant til "Mogens"'s berømte Optakt.

*

XXIV

"Et Skud i Taagen"*) Novellen om den forsmaaede Elsker, der bliver drevet ud i Forbrydelsen, er tidligst konciperet i Tiden efter Jacobsens botaniske Rejse til Kattegatsøerne i 1870. I det ældste Udkast angives direkte Læsø som Skuepladsen, men i den endelige Udformning er en bestemt Lokalisering opgivet: Bebyggelsesnavnene er opdigtede, og der tales om den stedlige Jærnbane: Naturskildringen og Naturnavne som "Rønner" (S. 192) viser imidlertid, at det stadig er Læsø, Jacobsen har haft i Tankerne.

Fra nu af bliver Skuepladsen for Novellerne rned faa Undtagelser henlagt til Syden; Jacobsens tre lange Udenlandsrejser sætter paa denne Maade sine Spor i Produktionen. Under Titlen "En Rejseerindring" offentliggjordes efter hans Død i et Dagblads Julenummer Begyndelsen til en Fortælling, der er henlagt til Egne, som han havde besøgt paa sin første Rejse i 1873; saafremt det er den, der gentagne Gange omtales i Breve fra 1877 til Edv. Brandes (3. Udg. S. 43, 52, 54), synes den at have voldt ham adskillige Kvaler, og i hans efterladte Papirer er der intet Udkast bevaret, der kan give et Fingerpeg om Handlingens Udvikling.

Udkastet til "To Verdener" illustrerer, hvorledes Jacobsen gennem at skære alt overflødig

*

XXV

bort naar frem til fuld kunstnerisk Koncentration. Et utrykt Brev til Vilh. Møller indeholder en Udtalelse om denne Novelle, der viser, hvor kritisk Jacobsen var over for sig selv, naar det gjaldt at støbe et digterisk Arbejde i den rette Form; han siger her: "jeg ... skal skrive den lille tydske Fortælling om og faa noget Kjønt ud af den. Den noget feuilletonagtige Samtale forandres og det Hele afsluttes med en stemningsfuld lille Sang. Det Værste bliver at faa et Navn til den" (5/9 1879, Kgl. Bibl.). Det behøver ikke nærmere at paapeges, hvor meget der er vundet ved, at den oprindelige Bredde i Diskussionen om Lykkeforestillingen er blevet fjærnet; som Novellen nu fremtræder, beror dens Mesterskab netop paa den Fortætningens Kunst, hvormed den er udført.

Fra Tiden efter den tredje Udenlandsrejse skriver sig de sidste tre af de fuldførte Noveller, "Fra Skitsebogen", "Pesten i Bergamo" og "Fru Fønss", der alle foregaar paa italiensk eller fransk Grund. "Fra Skitsebogen" eller, som Jacobsen i det lille Bind Noveller fra 1882 efter Begyndelseslinjerne kalder den, "Der burde have været Roser", er henlagt til Udkanten af Rom og i nogle af Udkastene nærmere knyttet til bestemte Lokalteter, saaledes i et til Colonnaernes Palæ, let andet til Via Salara. Som det ses af Udkastene, har det oprindelig været tænkt som Enaktsdrama. Ca. 1880 havde Proverberne herhjemme en kortvarig Blomstringsperiode.

XXVI

Men det er gaaet Jacobsen med det paa samme Maade som med alle andre Skuespil, han tog fat paa, at han paa et meget tidligt Tidspunkt af Udarbejdelsen er kørt fast, fordi han manglede væsentlige Betingelser for at blive dramatisk Forfatter. Selv drømte han imidlertid endogsaa om at skrive et Helaftensstykke, som han vilde indsende til det kongelige Teater; det er det Ægteskabsdrama, "Anne Charlotte", af hvilket kun den nedenfor aftrykte Scene kom i Stand. I den Form, hvori "Fra Skitsebogen" nu er almindelig kendt, er der dog endnu Mindelser om det dramatiske Forstadium: Indledningen er en Udvidelse af Skuespillets Sceneangivelse med Bibeholdelse af Dekorationen; derefter skrider Jacobsen til Udførelsen af den dramatiske Situation: "Man kunde tænke sig et Proverbe her", og saasnart Personerne er placeret, den ene Page oppe paa Balkonen og den anden siddende nedenfor paa en Bænk, sætter Dialogen ind, og Dramaet er i fuld Gang.

Problemet i Novellen "Pesten i Bergamo", Fremstillingen af "Selvfornedrelsens Rus", er et meget gammelt Motiv hos Jacobsen. Allerede som ganske ungt Menneske overraskede han i en Skolestil *) sin Lærer med sin tidligt udviklede psykologiske Viden, naar han hævdede, at Bodsøvelser kunde være et Dække for Sanselighed. Marie Grubbe i sit Fald er et nyt Eksemplar af Typen. I

*

XXVII

Novellen ligger Tyngdepunktet da ogsaa - ligesom i "Marie Grubbe" - i det psykologiske, ikke i det kulturhistoriske, men Milieuskildringen er derfor ikke mindre omhyggelig. Til Grund for Billedet af den hærgende Farsot ligger antagelig den berømte Pestskildring i Indledningen til Boccaccios "Decamerone" (se Gudmund Hentze-Udgaven af "Pesten i Bergamo").

Ogsaa i "Fru Fønss" er alt lagt indad. Provence-Landskabet, som paa Jacobsens sidste Rejse forekom ham saa trist, harmonerer med Fortællingens sorgtunge Stemning, og igennem Brevet faar han sagt sine Venner det Farvel, som det faldt ham saa svært at faa over sine Læber.

"Fru Fønss" er det sidste større Arbejde, han naar at afslutte. Resten er ganske korte Brudstykker, som viser, at det ikke manglede ham paa Idéer, men paa Kræfter til at udføre dem: Begyndelsen til det ovenfor omtalte Helaftensstykke og tre paabegyndte Fortællinger. Den sidste af disse, den der handler om Doktor Faust, danner en symbolsk Afslutning paa Jacobsens Forfatterskab derved, at den handler om Døden, der kommer til den fyrretyveaarige, hvis Kraft er opbrugt. Den ender midt i en Sætning: Døden rev rent bogstavelig J. P. Jacobsen Pennen ud af Haanden.